

Ontwikkeling van het departement

Op 12 maart 1798 besloot het toenmalig 'Uitvoerend Bewind van de Bataafse Republiek' tot de oprichting van een Departement van Buitenlandse Zaken. Aan het hoofd hiervan stond een 'Agent van Buitenlandse Zaken'. Na de vereniging van Nederland en België in 1815 werd de eerste minister van Buitenlandse Zaken benoemd. Aanvankelijk was de structuur tweeledig: het Departement in Den Haag en de Vertegenwoordigingen in het buitenland.

Eerste stap naar verandering

In 1876 nam minister Van der Does de Willebois (1874-1877) het initiatief tot de eerste algehele reorganisatie. Een belangrijke verandering was dat ambtenaren specifieke taken kregen. Vóór de reorganisatie verrichtten zij werk dat hun persoonlijk werd toevertrouwd of waarin zij waren gespecialiseerd. Nu kregen hun taken een functionele indeling en ging het ministerie uit dienstonderdelen bestaan.

Aanpassing aan gewijzigde internationale verhoudingen

Na de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) werd de organisatiestructuur van Buitenlandse Zaken opnieuw gewijzigd. De aanleiding was de verandering van de internationaal-politieke verhoudingen na de oorlog. Het Koninkrijk der Nederlanden had zich onder minister Van Karnebeek (1918-1927) aangesloten bij de op 10 januari 1920 opgerichte Volkenbond, een organisatie ter bevordering van de internationale samenwerking en ter verzekering van vrede en veiligheid onder de volken. Van Karnebeek vormde hiervoor een aparte afdeling Volkenbondszaken. Ook werd een afdeling Juridische Zaken ingesteld.

Scheiding van functies

Al tijdens de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) werden de diplomatieke en consulaire diensten samengevoegd tot één Buitenlandse Dienst. Het nieuwe reglement werd op 1 januari 1946 van kracht. Het Departement zelf, dat tijdens de oorlogsjaren in ballingschap in Londen verbleef en de vóóroorlogse structuur had, werd in 1950 grondig gereorganiseerd.

Onder minister Stikker (1948-1952) vond de derde hervorming van Buitenlandse Zaken plaats. Bij deze hervorming kwam er naast een functionele indeling ook een regionale indeling van de werkzaamheden. Hiervoor werden ook nieuwe dienstonderdelen ingesteld. Daarnaast werd gestreefd naar een scherpere scheiding tussen beleids-, administratieve en adviserende functies.

Geïntegreerde dienst

In de tweede helft van de jaren tachtig vond er opnieuw een reorganisatie plaats. De twee diensten van het ministerie, die van het departement in Den Haag en die van de Buitenlandse Dienst, werden samengevoegd. Daarmee viel de scheiding tussen departementsambtenaren en medewerkers van de buitenlandse dienst grotendeels weg.

Sindsdien is het merendeel van de medewerkers overplaatsbaar ambtenaar, dat wil zeggen dat zij nu eens op het departement en dan weer in het buitenland zijn geplaatst. Deze omvangrijke integratieoperatie werd in 1987 voltooid.

Herijking van het buitenlands beleid

De laatste belangrijke ontwikkeling binnen het departement vond plaats in het kader van de herijking van het buitenlands beleid in 1995 onder minister Van Mierlo (1994-1998). Doel van de herijking was te bezien of het buitenlands beleid op hoofdlijnen in de pas liep met de internationale ontwikkelingen en ook om een grotere samenhang in dit beleid tot stand te brengen tussen de verschillende ministeries in de 'buitenlandhoek'. Om dat te bereiken moest er meer worden samengewerkt.

Deze integratie is in 1996 op organisatorisch, politiek en financieel terrein nader uitgewerkt. Een belangrijke verandering binnen Buitenlandse Zaken is dat er regio-, thema- en forumdirecties zijn ingesteld.

Enkele tientallen ambtenaren

Sinds het ontstaan van het Koninkrijk in 1813, na de val van Napoleon, voerde Nederland een neutrale politiek. Nederland probeerde buiten de grote politieke conflicten te blijven en het lukte haar om meer dan honderd jaar bij geen enkele oorlog direct te worden betrokken.

Het Nederlandse belang was het meest gediend met een politiek van afzijdigheid. De nadruk lag daarbij op het voeren van een eigen handelspolitiek waarin vrijhandel centraal stond. Nederland was voor zijn welvaart immers in grote mate afhankelijk van het internationale handelsverkeer.

Het Departement van Buitenlandse Zaken was in die tijd betrekkelijk klein. Er werkten slechts enkele tientallen ambtenaren. Het Departement, dat in de 19e eeuw aan een gebouw aan het Buitenhof in Den Haag was gevestigd (het Huis aan de Bassecour), nam in 1912 zijn intrek in het voormalige Logement van Amsterdam aan het Plein, op een steenworp afstand van het Binnenhof, de zetel van het Nederlandse parlement.

Groei en krimp

Door de inval van Duitsland in 1940 werd Nederland betrokken bij de Tweede Wereldoorlog en kwam er een einde aan de neutraliteitspolitiek die Nederland sinds het ontstaan van het Koninkrijk in 1813 had weten te voeren. Na de oorlog ontstonden er allerlei internationale samenwerkingsorganen die onder meer moesten voorkomen dat er weer een oorlog zou kunnen uitbreken. Nederland werd lid van veel van deze internationale organisaties: de Benelux in 1944, de Verenigde Naties in 1945, de NAVO en de Raad van Europa in 1949 en de EEG in 1957.

Door de toenemende internationale contacten groeide het personeelsbestand gestaag. Hierdoor werd het pand aan het Plein al snel veel te klein en kwamen er dependances. De ambtenaren raakten over heel Den Haag verspreid. Het nieuwe gebouw aan de Bezuidenhoutseweg 67, dat in 1985 werd betrokken, maakte ten slotte een einde aan de verspreiding over twintig panden in de stad.

BZ-ambtenaren op het departement in Den Haag sinds 1848

1848 - 20

1940 - 81

1946 - 188

1950 - 455

1975 - 1395

1982 - 1650

2001 - 1720

2002 - 1969

2003 - 2028

2008 - 1841

2010 - 1736